

Danska fotografer i Finland

Sven Hirn

Bjørn Ochsners livsverk har självfallet genomgripande betydelse för den fothistoriska forskningen i Danmark. Det är emellertid beaktansvärt att han i åtskilliga sammanhang framträder som pionjär och förebild även för forskare i övriga nordiska länder. Jag tänker i första hand på matrikeln *Fotografer i og fra Danmark til og med år 1920*, som på ett alldeles suveränt sätt tjänar som inspirerande modell för motsvarande företag i Norge, Sverige och Finland. Som bekant har Norge redan blivit klar med sitt bidrag tack vare Susanne Bonges *Eldre norske fotografer. Fotografer og amatørfotografer i Norge frem til 1920*. Tidsramen är den samma, uppläggningsen i huvudsak motsvarande.

Det kan noteras, att Finland står i startgroparna för eget matrikelprojekt. Understöd har beviljats av Finska kulturfonden och insamlingsarbetet kan igångsättas. Jag finner det tämligen självklart att modell Ochsner kommer att tillämpas även på den finländska fotografmatrikeln. Man kan måhända småningom skönja situationen, att matrikelarbetet fått parallell utformning i samtliga nordiska länder. Det vore i så fall ett förnämligt exempel på samhörighet, där Danmark stått som föredömlig vägvisare.

Under Bjørn Ochsners mångåriga redigeringsarbete hade jag personliga kontakter med honom och kunde stå till tjänst med en hel del

upplysningar om danska fotografer verksamma i Finland. Matrikeln presenterar naturligtvis sitt biografiska material objektivt och möjligast komplett. För min egen del tänker jag i den nu aktuella bok gå de danska yrkesutövarna lite närmare in på livet, ta ställning till deras insatser i bredd med inhemska fotografer och försöka mig på viss bedömning av gärningens allmänna betydelse. Jag känner mig inte bunden av matrikelredaktörens fjättrar och kan genomföra granskningen tämligen fritt på egna villkor. Presentationen är alfabetisk och löper alltså parallellt med Ochsners matrikel, som härmed består vissa komplement. I matrikeln förekommande namn har försetts med asterisk och vederbörande faktauppgifter upprepas inte.

Inalles har ett tjugotal danskfödda fotografer verkat i Finland före 1920-talet. Antalet förefaller högt, men bör ställas i relation till yrkesutövarnas store antal i moderlandet. Konkurrensen var kanske delvis av den art, att den bidrog till ambulerande emigration. Därmed är inte sagt, att de med sämre förutsättningar belastade i första hand sökte sig utomlands. Tvärtom har man intrycket att de danska yrkesutövarna ofta framträdde som aktiv pionjärtrupp. Det är påfallande att redan bland daguerreotypisterna – endast ett tiotal sådana utövade sin profession i Finland – var danskarna väl företrädda.

Curtz: visitkortsporträttens typografiska utstyrsel poäntrade köpenhamnsk bakgrund.

Den fotografiska marknaden i Finland var ioch-försig föga gynnsam. Levnadsstandarden var låg, bosättningen gles. Å andra sidan kom den inhemska yrkesutövningen trögt i gång och det existerade länge ett tomrum, som utlänningarna begärligt utnyttjade. Tillika kan man peka på det närbelägna St. Petersburg, som var ett eftertraktat mål för ambulerande konstutövare av alla slag.

Den finländska fotografmatrikeln i vardande kommer i sinom tid att ge åtminstone viss numerär information om utländska fotografers insats i Finland. Det är tämligen klart att svenskarna framträder talrikast. Påfallande är också att vårt östra grannland inte på motsvarande sätt präglade yrkesutövningen i Finland. Ryska och baltiska fotografer förekommer inte i större utsträckning, deras roll är relativt undanskymd. Läget är annorlunda i fråga om Norge. När Daniel Nyblin från Christiania 1877 vid unga år etablerade sig i Helsingfors blev grunden lagt för en imponerande gärning, som även innefattade en massiv import av släktingar från Norge. Klanen Nyblin var färgstark och tidtals nästan dominerande.

De danska insatserna är inte lika klart profileerade. *Charles Riis* är förmodligen det viktigaste namnet, men han framträder inte som introduktör och pionjär i Nyblinsk anda. Undervisning och experiment införlivades inte med gärningen, som i huvudsak präglades av ängslig kvalitetsinriktning. Sammanlagt framträder danskernas verksamhet i Finland emellertid som en påfallande beaktansvärd exponent för kreativ yrkesutövning.

Lieberts visitkortsemlen.

Liebert experimenterade tidigt med pappersavdrag och fotograferade hustrun Dorothea Henrietta Mogensen (1821-61) redan före avflyttningen från Borgå till Helsingfors. Privatägo, foto Museiverket, Helsingfors.

Liebert med sedvanlig
rekvisita i sin ateljé: draperi
och piedestal med druvmotiv.
– Visitkortsfotografi 1860-talet,
Nationalmuseet, Helsingfors.

Photografiska porträtteringen

fortfar hwarje dag från kl. 10 f. m. till kl. 2 e. m. uti nya

Glaspavillonen

vid Boulewardsgatan i Fabrikör Lindholms gård, ingången från stenhusporten. Priserne äro: för porträtter på papper från 2 $\frac{1}{2}$ till 5 rub., grupper från 5 till 10 rub., kolorerade glasporträtter som kunna täfla med de finaste målningar på elfenben, 2 à 3 rub. Som ofwannämnde glaspavillon enkom är för ändamålet byggd och konstruerad på så sätt, att man kan moderera skugga och dager, så att porträttet erhåller den fullkomligaste likhet, tors jag utlofwa att intet misslyckadt porträtt kommer att utlemnas från min atelier, och hoppas jag i öfrigt kunna uppfylla den respektive publikens billiga fordringar. P. Chr. Liebert.

Å hotel de Nord serveras risgrynskorf äfwen som middag för 8 rub. i månaden. Å samma ställe gifwes mat på portör.

Liebert annonserar första gången sin glaspaviljong vid Boulevarden. - Helsingfors Tidningar 3.11.1858.

Philipsens porträtt av Runeberg i originalfattning i skaldens hem i Borgå.
– Foto Museiverket, Helsingfors.

Rye annonserar i Helsingfors
Tidningar 18.7.1857 med
nästan katalogartad
uppräknig av utbud.

Photografiska Ateliern

i Societetshuset hålles fortfarande öppen alla dagar, från kl. 8 f. m. till kl. 5 e. m., såväl i mulet som klart väder. **E. Philipsen,**
Photograf från Köpenhamn.

Photografiskt Atelier.

Undertecknad, nyligen ankommen från S:t Petersburg, rekommenderar sig hos resp. allmänheten till utförande af fotografiska porträtter på papper eller glas, med och utan kolorit, samt kopiering af oljemålningar och daguerrotyper. Arbetet verkställles i rum, både i klar och mulet väderlek, i mitt logis å Hotel de Russie N:o 12, der jag träffas hemma alla dagar ifrån kl. 10 f. m. till 4 e. m. Profwer af mina arbeten finnas till påseende såväl hos mig som i hrr Wasenius & Komp. bokläda, och hoppas jag genom sorgfälligt utfördt arbete och moderata priser motsvara konstens fordringar.

Alexander Kumberg,
Photograf.

Information i fotografi, wtrotypi och panotypi.

Undertecknad, som i Köpenhamn, Christiania, Gölheborg, Carlscrona och flere städer meddelat underwising i oswannämde konstler, erbjuder sig att äfwen härstädes, efter öfwerenskommele, införmera härt. **E. Rye.**

Photograph och Pharmaceut.
Bor hos Bledslagare-enkan Lund wid Regeringsgatan.

Photografi.

Undertecknad, som i Paris och Tysklands större städer tillägnat sig de nyaste metoderna i fotografi, ämnar på resan till S:t Petersburg uppehålla sig en kort tid här i staden för att porträtterna.

Porträtteringen förfärdigår i hwad väderlek som helst och upptager blott några få sekunder, hwartgenom det blir möjligt att porträtterna äfwen små barn.

Porträtterna kosta från 2½, 3, 4, 5, 6 ända till 20 rub. fr., allt efter storleken, med ramar, och kunna de, om så önskas, för samma pris lemnas kolorerade.

För grupper af flera personer eller familjer förhöjes priset oöfvertydligt.

Panotypier (porträtter på waxduk), för att öfversändas i bref, kunna erhållas.

Några statyer, fotografierade i Thorwaldsens museum, finnas till salu.

För damer rekommenderas, att wid porträtteringen wara klädda i mörkt fiden eller rutliga klädtugar.

Man träffar mig hwarje dag från kl. 9 f. m. till kl. 5 e. m. i mitt logis hos Bledslagaren Lunds enka wid Regeringsgatan, der profwer på porträtter finnas att bejes, litafom och i hrr Friendells och Wasenius & Komp. bokläda, samt i Brunns huset. Helsingfors d. 16 Jull 1857. **E. Rye.**

Photograph från Köpenhamn.

Philipsen annonserar jämsides
med konkurrenten Alexander
Kumberg i Helsingfors
Tidningar 25.9.1858.

Photographie.

Einem hochverehrten Publicum habe ich hiemit die Ehre anzuzeigen, dass mein Aufenthalt in hiesiger Stadt nur noch bis zum 1 August währen wird, und bitte ich darum ergebenst alle, welche sich photographiren lassen wollen, sich so bald wie möglich zu melden. Der Preis der Bilder ist von 3 bis 15 R. S. Trübes Wetter ist durchaus kein Hinderniss zum Abnehmen. Mein Atelier ist in der Wiburger Vorstadt im Brunnschause.

F. Monstein.

Photograph aus S:t Petersburg.

Fotografi.

En ärad allmänhet får jag härmed tillkännagifva att jag kommer att uppehålla mig härstädes endast till den 1 Augusti, och anhåller därför ödmjukast att alla de som önska bli porträtterade måtte anmäla sig hos mig ju förr dess hellre. Priset på hvarje porträtt är från 3 till 15 rub. s:r. Kulen väderlek hindrar alldeles ej fotograferingen. Min atelier är i brunnschuset i Wiborgska förstaden.

F. Monstein,

(3) 1.

Fotograf från S:t Petersburg.

Daguerreotyp-Porträtter

på silver plåtar, fixerade i guld.

CARL NEUPERT & Co, ifrån S:t Petersburg,

boende uti Trädgårdsmästar Lönnroths gård vid Michaelsgatan, rekommenderar sig till utförande af olvannämnde porträtter, efter deras nya, erkändt förträffliga metod.

Porträtteringen sker alla dagar, Sönd- och Högtidsdagar icke undantagne, ifrån kl. 9 f. till 1 e. m.; äfvenså på hvarje annan tid, likväl endast efter furut skedd öfverenskommelse.

Familje- och Vängrupper af flere, ända till 20 personer på en plåt, äfvensom kopior i daguerreotyp af målningar i olja, aquarel, stentryck m. m. ombesörjes äfven af oss och stå dessa i tydlighet och korrekthet icke det ringaste efrenska porträtter.

Porträtteringen sker vid hvarje väderlek med lika lycklig följd.

Vårt vistande här blir endast 14 dagar.

Helsingfors den 13 Juli 1858. Carl Neupert & Co,
ifrån S:t Petersburg.

Neupert & Co porträtterar i
Finlands huvudstad, tonen är
anspråksfull på alla sätt.
Helsingfors Tidningar
15.7.1848.

Okänd dam, ambrotyp av
Völcker. - Privatägo, foto
Museiverket, Helsingfors.

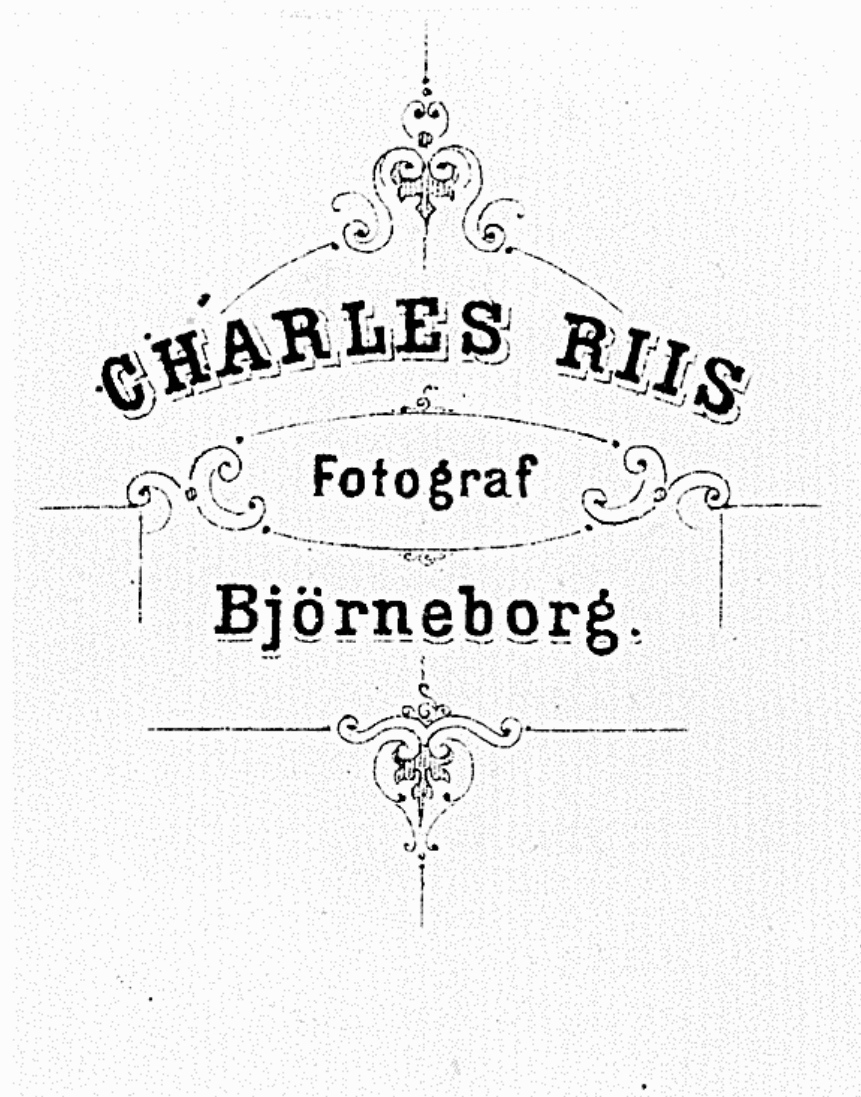
Mo(h)nstein vänder sig till
allmänheten i tidningen
Wiborg 27.7.1857.

Charles Riis som etableret
societetsfotograf i Helsingfors
c. 1890. Kulisser och stil-
möbler finns att välja på, tak-
ljuset kan regleras. Till vänster
förstoringsapparat på hjul.
Helsingfors Stadsmuseum.

*Charles Riis i egen ateljé i
Björneborg på 1860-talet. –
Visitkortsfotografi, Satakunta
Museum, Björneborg.*

Charles Riis har inrättat ateljé
i Björneborg och gett
visitkortsporträtten denna
typografiska utformning.

Sigurd Rasmussen c. 1937.
Privatägo.

Pauline Wilhelmine Rasmussen 1911. – Privatägo.

Niels Rasmussen.
– Hämeen museo,
Tavastehus.

Matrikel över danske fotografer i Finland

Andersen, Emma Maria

(6. juni 1865-)

Gyrsinge

Född Jensen, gift 2.6.1889 m. fotograf Lars Peter Andersen. Mannen övertog i början av år 1900 *Atelier Apollos* filial i Viborg (Viipuri), Katarnag. 22. Efter drygt ett år gick företaget i konkurs och ateljén bedrevs därefter i hustruns namn. Det är uppenbart att Lars Peter fortsättningsvis stod för det praktiska arbetet, huruvida hustrun var kapabel att hantera kameran fremgår inte. Ateljén anlätades såsom relativt prisbillig mycket och såldes 1.5.1913 til Alex. Schrader. Verksamheten bör har varit inbringande, ty 1908 inköpte Emma Maria gård och tomt i Viborg för den betydande summan 340.000 mk.

* **Andersen, Lars Peter**

Med familj överflyttade Lars Peter från Viborg till Helsingfors sommaren 1914. Ansökan om finländskt medborgarskap inlämnades, men togs på grund av krigsutbrottet inte till prövning. Fotografen engagerades som ledare för *Atelier Apollo* och invaldes 1915 också i firmans styrelse. En. poliskammarens register över uttänningar avreste familjen A. med barnen Paul Edvard och Maria Elisabeth 21.12.1917, förmodligen var målet Danmark. – Den äldsta dottern Edith Helena (1894-1968) hade 1909 gift sig med Per von Bonsdorff, sedermera professor i odontologi, och stannade i Finland. Hon blev i sinom tid internationellt känd som danskonstnärinna.

* **Berthelsen, Harald Victorinus Alexander**

Av polismyndigheterna i Helsingfors antecknad som anländ från Köpenhamn 20.7.1891 och avrest 16.10. s.å.

Bögelund, Peter Johannes Jensen

Grundade i Helsingfors 1902 med Isak Böckerman som delägare affär för fotografiska artiklar. Några år senare startades även kartongfabrik, som avyttrades 1911. Med hustru Julie Marie återvände B. till Danmark 12.11.1913. Han kallade sig grosshandlaren och gör ej anspråk på att vara yrkesmässig fotograf. Medtalandet motiveras dock av att firman P.J. Bögelund existerar i denna dag som central fotoaffär i Helsingfors, Norra Esplanaden 27. Verksamheten övertogs redan 1908 av den framstående finländska fotografen Alfred Nybom. – Namnet Bögelund är möjligen antaget; relationen till Emma Maria Andersen, som av dottern Edith Helena uppges ha hetat Bögelund, framgår inte av tillgängliga källor.

* **Carstenn, Henrik Emil**

Verksam i Finland i två omgångar, sommaren 1861 och maj-oktober 1862. Mångsidigt verksam med både pappersavdrag och ambrotyper på repertoaren. Salubjöd tidigt även visitkortporträtt och meddelade undervisning.

* **Curtz, Carl Emil Reenberg**

Ambulerade i Finland med *Tewis Michelsen* 1865-66. Den köpenhamnska bakgrunden underströks i annonser och präglade även visitkortkartongernas typografiska utsmyckning.

* **Hansen, Johan Fredrik**

Fotograf och tandtekniker från Köpenhamn,

ambulerande verksam i Finland 1861-62. Priset för en löstand var detsamma som för ett porträttfotografi.

Lambertsen, Søren Anker Frank

(27.1.1886 – 16.10.1954)

Sahl, Danmark – Helsingfors.

Gick i lära hos C. Th. Møller i Aarhus och flyttade 1907 till Sverige, där han arbetade i Eskilstuna, Torshälla och Norrköping. Kom till Finland i oktober 1910, gifte sig med Ella van der Hage och fick sonen Stig Peter, sedermera universitetslektor. Var från 1917 anställd vid och delägare i Valter Johannes Teräsvuoris förstorings- och ramateljé, Ö. Chaussén 23. Efter den ekonomiska krisen kring 1930 arbetade L. som kemist vid den danskägda glassfabriken i Helsingfors, men gjorde ännu tidtals fotografiska uppdrag åt några fotografiateljéer. Även konstnärliga intressen.

* **Liebert, Peter Christoffer**

Kom som snickargesäll till Finland, övergick till att gravera stämplor och rita kartor, därefter verksam som xylograf. Utövade i Helsingfors fotografyrket 1852-66 som innehavare av anlitad ateljé, kopierade även finländska konstnärers tavlor och väckte 1858 uppmärksamhet genom att arbeta i »glaspaviljong«. Drunknade under omständigheter, som inte tillfullo kunde utredas.

* **Liebert, Thora Wilhelmina Magdalena**

Fortsatte under ett år arbetet i faderns ateljé, senare verksam även som pianolärlarinna och skådespelerska. Flyttade till Stockholm 1872.

* **Mo(h)nstein, Selfried Friedrich**

Dansködd fotograf med ateljé i St. Petersburg, verksam sommaren 1857 i Viborg, Finland.

* **Neupert, Carl**

Ansedd och även i Finland 1848-49 flitigt anlitad daguerreotypist. Jf. översikt i *Norsk Fotohistorisk Journal* 3/1976.

* **Philipsen, Emanuel Philip**

Under vistelse i Finland 1858-59 gjorde sig fotografen främst känd tack vare ett lyckat porträtt av Johan Ludvig Runeberg, vilket även salufördes till skyhögt pris.

* **Rasmussen, Niels**

(22.2.1852 – 29.4.1911).

Efter att 1884-86 ha rest omkring i Finland grundade R. en egen ateljé i Tammerfors, som utvecklades till en av stadens förnämsta. Framgångsrik verksamhet kombinerades med ett gemytligt sinne.

Rasmussen, Pauline Wilhelmine

(5.9.1865 – 14.6.1944).

Schleswig.

Niels R's hustru, född Schmidt, fortsatte aktivt verksamheten i Tammerfors och grundade dessutom 1914 i eget namn fotografiateljén *Suomi*. Före giftermålet hade Pauline Wilhelmine verkat som ambulerande trollkonstnär och uppträtt i de flesta finländska städer. Det var en bakgrund som nästen helt doldes efter ingånget.

Rasmussen, Sigurd Gustaf Adolf
(6.11.1892 – 13.9.1939).

Tammerfors – Helsingfors.

Den av Niels R. grundade ateljén övertogs efter arvsskifte 1917 av sonen Sigurd. Verksamheten i Tammerfors fortsattes till 1927, då fotografen överflyttade till Helsingfors, där han innehade ateljé på Skatudden.

* **Riis, Charles Konrad**

Kom som barberarelev och fältskär till Finland, öppnade ateljé i Björneborg 1863. Överflyttning till Helsingfors ägde rum i början av 1870-talet. Efter hustruns och dotterns död återvände R. 1879 för några år till Köpenhamn. Innehade, till en början med Fredrik Diehl som kompanjon, Charles Riis & Co. i Helsingfors 1881-92. Sistnämnda år överlämnade R. sina tillgångar åt sin dåvarande sambo och flyttade därefter tillbaka till Köpenhamn. – R. betraktades som en duktig och ambitiös fotograf, som aldrig godtog den nya torrplåtsmetoden. Från hans ateljé stannar ett stort antal porträtt och landskap, i regel är kvaliteten god.

* **Rye, Carl Edvard Emil**

Den mångsysslade fotografen påträffas i Finland på väg till St. Petersburg 1857 och i oktober 1858 som resenär från Helsingfors till Lybeck.

* **Thorsøe, Carl Johan Theodor**
(3.9.1870 – 1.2.1942).

Åbo.

Efter att ha arbetat åtta år i Christiania kom T. med familj till Helsingfors 23.6. 1903 för att bli konstnärlig ledare för K.E. Ståhlbergs *Atelier Apollo*. Hösten 1912 förestod han firmans filial i Åbo, Hummelgatan 15, och 1916-17 innehade han *Art Studio* i samme stad. T. betraktades som mycket skicklig »förestoringsretuschör«. Han uppges också ha kinematograferat för *Apollo* i Tammerfors 1907. Hustrun hette Anna Emmy, döttrarna Elsa Henriette Pauline och Hildur Xenia.

* **Thorsøe, Johan Niels Martinus**

Verksam som ambulerande fotograf i Uleåborg och Björneborg 1861-62. Släktskap med Carl Johan Theodor framgår inte av källorna; herrarna har emellanåt sammanblandats.

* **Völcker, Fredrik Wilhelm**

Som daguerreotypist och fotograf framgångsrikt ambulerande i Finland 1858 och 1861.